

**Дослідження проблеми соціалізації дітей та молоді з особливими потребами
в Україні та зарубіжжі**

Поширення явища обмеженості людських можливостей ставить перед міжнародною громадськістю і окремими державами обов'язок щодо відповідальності та прийняття певних дій, що запобігатимуть його виникненню. Такі дії мають реалізуватися урядами, соціальними інститутами та локальною громадськістю. Тільки широкі згоджені соціальні дії можуть принести вимірні ефекти. Допомога на користь осіб з особливими потребами потребує диференційованих, мультидисциплінарних (медичних, освітніх, соціальних, виробничих) дій.

Теоретико-методологічні аспекти виховання та соціалізації особистості як наукову проблему досліджували у своїх працях українські науковці С. Савченко («Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору»), Н. Лавриченко («Педагогіка соціалізації: європейські абриси»), І. Рогальська («Теоретико-методологічні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві»), Ю. Богінська («Социализация личности младшего школьника в процессе игровой деятельности»), Ю. Парунова («Социализация личности в условиях трансформационных процессов современного общества»), О. Хорошайло («Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями») та ін., що їх можна розглядати як основу для порівняння соціалізуючих і виховних процесів здорової особи та особи з обмеженими можливостями.

Вивченню проблем соціалізації дітей з особливими потребами присвятила свій науковий доробок російська вчена Н. Москвичова («Альтернативные модели социализации детей-инвалидов в современном обществе: социально-философский анализ»). Автор здійснює ґрунтовний аналіз суті проблеми, виявляє основні підходи до процесу виховання та навчання дітей з обмеженими

можливостями; узагальнює зарубіжний досвід використання альтернативних моделей соціалізації дітей з особливими потребами та наголошує на тому, що традиційні концепції реабілітації та практика їх реалізації є недостатньо ефективними та дієвими.

У Польщі проблематику процесу соціалізації осіб з особливими потребами досліджували науковці М. Гулда (M. Gulda), Лісонь-Шляповська (Lisoń-Szłapowska), М. Тишкова (M. Tyszkowa) та ін.

Також основні теоретичні положення обмеженості досліджували такі польські науковці, як: М. Гжигоржевська (M. Grzegorzewska), А. Хулек (A. Hulek), М. Коморська (M. Komorska), Т. Скалська (T. Skalska), С. Кавчинська-Бутрим (Z. Kawchynska-Butrym), С. Садовська (S. Sadowska), Й. Конарська (J. Konarska) та ін.

Актуальним, на нашу думку, є дослідження польської вченої Д. Гораєвської (D. Gorajewska), яка у своїй праці «Факти і міфи про осіб з інвалідністю» (2006), робить спробу порушити ті питання, що народилися у зв'язку з обмеженістю. Вона дає ґрунтовний аналіз сутності понять «здоров'я» та «обмеженості», презентує своєрідну концепцію від емпатії до розуміння проблем особи з особливими потребами.

Дослідниця С. Кавчинська-Бутрим (Z. Kawchynska-Butrym) у своїй книзі «Неповносправність – специфіка соціальної допомоги» розкриває поширення явища обмеженості, причини його виникнення та індивідуальні проблеми осіб з особливими потребами; розглядає нову форму опіки над родинами осіб з особливими потребами – групи самопомоги, створені людьми, що мають певні проблеми, або їх пережили.

На увагу заслуговує праця Г. Журав (H. Żuraw) «Участь осіб з інвалідністю в соціальному житті». Автор досліджує залежність участі осіб з особливими потребами в соціальному житті від набутих та вроджених пошкоджень. У роботі вказується на важливість об'єднання різних суспільних чинників на зміну ставлення соціуму до людей з особливими потребами, таких як юридичне регулювання, антидискримінаційні програми, вирівнювання

шансів в освіті, працевлаштуванні і громадському житті.

В Україні, як відомо, перші спеціальні освітньо-виховні заклади для «аномальних» дітей почали створюватися у другій половині XIX ст. При цьому слід зазначити, що проблеми забезпечення діяльності таких установ спеціально підготовленими кадрами далеко не одразу знайшли своє вирішення, хоча прогресивні вчені того часу, в першу чергу, видатний вітчизняний психіатр і психолог І. Сікорський (1842–1919), вказували на необхідність поєднання у фаховій підготовці спеціалістів відповідного профілю ґрунтовних медичних, психологічних і педагогічних знань.

Одним із перших засновників системи освіти дітей з обмеженими можливостями в Україні, активних організаторів Науково-дослідного інституту педагогіки в Україні був І. Соколянський (1889–1960).

Науково-дослідна та педагогічна діяльність І. Соколянського охоплювала не тільки широке коло проблем дефектології, а й була спрямована на удосконалення всієї системи вдосконалення навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями. Оpubліковані І. Соколянським статті – «На педагогические темы» (1917), «Несчастье или общественное преступление» (1920), «Дефективные дети в системе социального воспитания» (1923), «О поведении личности» (1925), «Тяжелое наследство» (1925), «К проблеме организации поведения» (1926) та ін. – знаходили великий соціальний відгук.

У 1919 р. ним було організовано школу для глухонімих дітей у м. Умань, де він до 1920 р. одночасно завідував міським відділом народної освіти.

Для сучасної педагогічної науки характерною є тенденція до розробки новітніх технологій навчання та виховання дітей з особливими потребами на основі вивчення і використання класичної спадщини видатних педагогів. У цьому неоціненну послугу може надати педагогічний досвід відомого науковця М. Монтессорі (1870–1952).

Педагог на початку своєї професійної діяльності опікувалася дітьми з порушенням інтелектуального розвитку. Вона довела, що ці діти потребують створення особливих умов навчання і виховання, які сприяли б компенсації

порушень і вільному природному розвитку особистості та забезпечували соціальну компетентність. Тому наукові ідеї М. Монтесорі залишаються актуальними у вирішенні сучасних проблем спеціальної освіти.

Сьогодні значне місце у галузі спеціальної освіти займає науковий доробок доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України В. Бондаря. Його ідеї втілені в концепції «Спеціальна освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», проекті Закону України «Про спеціальну освіту», «Державному стандарті спеціальної освіти», Державному стандарті початкової освіти дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями психофізичного розвитку всіх нозологій та навчальних програмах, підручниках для учнів, посібниках і методичних розробках для студентів та педагогічних працівників.

Академік В. Бондар приділяє значну увагу розвитку міжнародних зв'язків у галузі спеціальної освіти. Він є ініціатором наукового партнерства Інституту спеціальної педагогіки НАПН України з Українським центром засобів розвитку Коледжу імені Грента Мак Юена та університетом провінції Альберти (Канада), з Академією спеціальної педагогіки (Польща), з якими підписано угоди про співпрацю, проводяться спільні конференції, відбувається обмін досвідом та аналіз освітніх парадигм, цілей, тенденцій, притаманних для країн Європи і світу.

Однак, незважаючи на прийняті законодавчі акти та заходи, багато сфер суспільного життя залишаються недоступними для осіб з обмеженими можливостями. Шлях до нормалізації їх повноцінного існування насамперед ускладнюють закорінені в суспільній свідомості стереотипи та упередження. А це призводить до суттєвого зниження життєдіяльності дітей та молоді з обмеженими можливостями, їх соціальної дезадаптації, обумовленої порушеннями в розвитку, труднощами в самообслуговуванні, в навчанні та спілкуванні зі своїми однолітками та навколишнім світом.